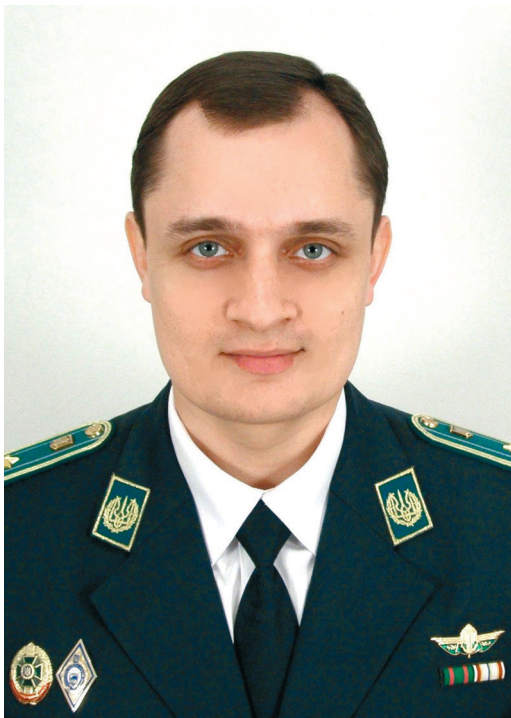

РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ,

передбаченого статтею 419 Кримінального кодексу України

Ю. Б. Курилюк

здобувач кафедри кримінального права
та процесу Національної академії управління

Досліджено та запропоновано визначення родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 419 Кримінального кодексу України, як одного зі злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військового злочину), яким є охоронювані кримінальним законом однорідні суспільні відносини, що охоплюють певну галузь суспільного життя – державну безпеку.

Ключові слова: об'єкт злочину, прикордонна служба, порушення правил.

Исследовано и предложено определение родового объекта преступления, предусмотренного ст. 419 Уголовного кодекса Украины, как одного из преступлений против установленного порядка несения воинской службы (воинского преступления), которым являются охраняемые уголовным законом однородные общественные отношения, охватывающие определенную отрасль общественной жизни – государственную безопасность.

Ключевые слова: объект преступления, пограничная служба, нарушение правил.

The definition of the generic object of the crime, covered by the Article 419 of the Criminal Code of Ukraine, as one of

crimes against settled order of the military duty (military crime), which are protected by the criminal law homogeneous social relations, that cover respective sphere of social life – State security, is researched and proposed.

Keywords: *object of a crime, Border Guard, violation of rules.*

Проблема об'єкта злочину як одного з рівноправних елементів складу злочину порушення правил несення прикордонної служби має надзвичайно важливе значення для теорії кримінального права та кваліфікації цього діяння на практиці. Правильне визначення об'єкта будь-якого злочину є необхідною умовою кримінально-правової оцінки вчиненого діяння, а також сприяє з'ясуванню соціально-політичної сутності злочину, зокрема його суспільної небезпечності.

Відомо, що кожен злочин завжди посягає на певний об'єкт, завдає йому шкоду або створює загрозу заподіяння такої шкоди. Ці обставини підтверджують важливість цього елементу складу злочину, констатуючи, що злочинні діяння є неможливими без об'єкта, проти якого вони спрямовані.

Дослідження проблем кваліфікації військових злочинів та статті 419 Кримінального кодексу України (далі – КК України), зокрема, після прийняття КК України 2001 р., було розпочато С. І. Дячуком, М. І. Карпенком, В. О. Навроцьким, М. І. Пановим, М. І. Хавронюком та деякими іншими науковцями. У той же час окремі важливі теоретичні та практичні питання залишаються невирішеними або недостатньо розробленими й до сьогодні.

Метою нашої статті є вивчення існуючих точок зору щодо об'єкта злочину

та визначення родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 419 КК України.

Вчення про склад злочину та про об'єкт злочину, зокрема, є одним з ключових у кримінальному праві. Незважаючи на безліч праць, що присвячені проблемі об'єкта кримінально-правової охорони, єдності в розумінні цього питання не існує.

У теорії кримінального права колишнього СРСР, у тому числі України, з початку 1920-х рр. протягом майже семи десятиліть небезпідставно домінує точка зору про те, що об'єктом злочину є суспільні відносини [1, с. 55]. Такий підхід має велику кількість прибічників та ґрунтується на положеннях чинного кримінального законодавства (ст. ст. 1, 11, 111, 285, 377 та інші КК України). Наприклад, у статті 11 КК України закріплене положення, що злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне, винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Це положення прямо вказує на те, що злочин є небезпечним саме для суспільства з усіма його структурними складовими (населення, територія тощо), а отже, злочин посягає саме на суспільні відносини, які охороняються законом [2, с. 85]. При цьому об'єктом злочину виступають тільки суспільні відносини, поставлені під охорону кримінального закону. Відносини, які перебувають поза сферою правового регулювання (моральні, внутріпартійні тощо), а також правом заборонені (угоди між правопорушниками тощо), об'єктом злочину бути не можуть [3, с. 24].

Крім того, суспільні відносини як об'єкт кримінально-правової охорони являють собою певні зв'язки між людьми (суб'єктами відносин), які утворюються в процесі сумісної матеріальної і духовної діяльності на підставі певного засобу виробництва і специфіки [4, с. 10].

Останнім часом з'явилась значна кількість досліджень, які відмічають інші підходи розуміння сутності об'єкта злочину.

Так, значного розповсюдження набув підхід, запропонований Є. В. Фесенком, який вважає за доцільне для визначення сутності об'єкта злочину категорію цінностей. На думку цього науковця, саме цінності (особисті, суспільні, державні) повинні визнаватись об'єктом злочину. Цінності – це різноманітні об'єкти матеріального світу (у тому числі й сама людина), які мають суттєве позитивне значення для окремих осіб, соціальних груп та суспільства. Тому вони охороняються нормами різних галузей права, а найважливіші з них бере під захист кримінальне законодавство. Будь-яке злочинне діяння, спрямоване проти цих найважливіших цінностей, створює загрозу заподіяння чи заподіює їм шкоду. Саме тому вказані цінності й виступають як об'єкт злочину [5, с. 72].

В. Р. Мойсик об'єктом злочину визнає конкретні соціальні цінності (складовою частиною яких в окремих випадках можуть виступати соціальні зв'язки), що охороняються кримінальним законом, проти яких спрямоване злочинне діяння і яким воно може заподіяти або заподіює шкоду. Структурну основу об'єкта злочину в будь-якому разі утворюють суб'єкти суспільних відносин, блага, що їм належать, предмети, діючи на які, винна особа посягає на ці блага, а також соціальні зв'язки між суб'єктами [6, с. 34-35].

Дещо іншої позиції притримуються Н. В. Вишнякова та А. І. Марцев, вважаючи, що об'єктом злочину в соціальному сенсі є те, чому злочином завдається суттєва шкода. Тобто найбільш значимі, такі, що піддаються правовій взаємодії, що об'єктивно вимагають правової охорони, суспільні відносини та спри-

яють нормальному розвитку суспільства. В правовому сенсі, на думку авторів, об'єкт злочину – це те, що порушується злочином, чому воно суперечить, тобто вимоги кримінально-правової норми [7, с. 43].

Знаним ученим, дослідником проблеми об'єкта злочину М. Й. Коржанським відмічається, що спроби правильного визначення об'єкта злочину мають позитивне і похвальне значення, яке поглиблює, розвиває й удосконалює поняття, функції, роль і значення для практики цього поняття. При цьому, на думку автора, слід уникати хибних думок та допущення помилок [3, с. 26].

Зрозуміло, що розгляд проблеми визначення сутності об'єкта злочину не можливо розглянути в рамках статті, яка присвячена характеристиці окремого складу злочину, а має бути предметом самостійного та глибокого дослідження. Тому, не вдаючись до деталей аналізу кожної з наведених позицій щодо розуміння об'єкта злочину, зазначимо, що ми підтримуємо підхід дослідників, які об'єкт злочину розглядають з позиції теорії суспільних відносин.

Наступне питання, яке слід з'ясувати, пов'язане з необхідністю визначення родового об'єкта військових злочинів, до системи яких входить ст. 419 КК України. Зауважимо, що за своїм змістом поняття родового об'єкта військових злочинів має впливати із загальною поняття об'єкта злочину.

На сьогоднішній день ця проблема є однією з найменш досліджених в юридичній науковій думці та має декілька основних підходів.

Першою та найбільш розповсюдженою точкою зору, прихильниками якої є В. О. Навроцький [8, с. 10], М. І. Панов [9, с. 11], М. І. Хавронюк [10, с. 1148] та інші, є розуміння під родовим об'єктом військових злочинів встановленого поряд-

ку несення або проходження військової служби, який становить сукупність суспільних відносин, що виникають і функціонують у процесі проходження військової служби всіма військовослужбовцями, їх службової і бойової діяльності та регламентуються правовими нормами чинного законодавства і правилами співжиття у військових колективах. При цьому в літературі (такими авторами, як Х. М. Ахметшин [11, с. 40], В. О. Бугаєв [12, с. 46] та іншими) ця сукупність суспільних відносин як родового об'єкта військових злочинів ототожнена поняттям «військовий правопорядок».

Другий та дещо інший підхід щодо родового об'єкта злочинів проти військової служби підтримують О. С. Самойлов та А. А. Толкаченко, під яким науковці розуміють охоронювану кримінальним законом від злочинних посягань *військову безпеку* (курсив наш. – Ю. К.), яка є станом бойової готовності військової організації держави, що гарантує збройний захист конституційному устрою, незалежності, суверенітету та територіальної цілісності держави від зовнішніх та внутрішніх військових загроз [13, с. 453]. Обґрунтовуючи та підтримуючи схожу точку зору, А. С. Седракан зазначає, що порядок військової служби є цінністю-засобом, а цінністю-метою є саме військова безпека, при цьому поняття «порядок військової служби», на думку науковця, уявляється необґрунтованим і незрозумілим [14, с. 30].

О. О. Губко, проводячи комплексне дослідження об'єкта військового злочину, дійшов висновку, що він має виключну політичну та військово-політичну сутність, а тому об'єктом такого злочину є обумовлені військовою політикою та військовою доктриною держави *військові відносини* (курсив наш. – Ю. К.),

які складаються в процесі проходження військовослужбовцями та прирівняними до них особами військової служби [15, с. 12].

Вважаємо, що вказані точки зору містять у собі певне «зерно» істини та мають право на існування, однак потребують певного уточнення.

Ознайомившись з думкою О. С. Самойлова, А. А. Толкаченка та О. О. Губко, складається враження, що збройні сили та військові формування лише тим і займаються, що підтримують бойову готовність та очікують війни, що насправді не є точним. У сучасних умовах основні функції окремих військових формувань не зводяться до суто військової служби, а реалізація принципу відкритості кордонів та всебічного міждержавного співробітництва змінює зміст і форми злочинних посягань, установлених за радянські часи.

Простим прикладом може бути Державна прикордонна служба України, персонал якої (носії або учасники певних суспільних відносин), підтримуючи бойову готовність, зокрема, як правоохоронний орган спеціального призначення, здійснює прикордонний контроль і пропуск через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів, виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення тощо. Цим вони запобігають не лише злочинам у сфері недоторканності державного кордону, а й у сферах господарської діяльності, незаконного обігу наркотичних засобів тощо. Тому зводити безпеку держави виключно до військової складової вважаємо завузьким, оскільки держава сьогодні має інші невійськові загрози. Однак дане питання потребує більш глибокого дослідження в галузі політичних наук.

Зрозуміло, що у кожних суспільних відносинах існують не менше двох

учасників (суб'єктів), а тому такими суб'єктами суспільних відносин злочинного порушення правил несення прикордонної служби виступають прикордонник та держава. Відносини, що виникають між різними учасниками, можливі лише щодо єдиного для них предмета – з приводу чого існують ці відносини. В. Я. Тацій відмічає, що оскільки предмети, як і суб'єкти відносин, у значній мірі відображають не тільки характер відносин, а й їх обсяг, а отже, і межі чинності самого кримінального закону, то цілком очевидно, що визначення кола суспільних відносин, які охороняються, повинне бути віднесене виключно до компетенції самого законодавця [4, с. 31]. Тому визначення об'єкта злочину хоча є абстрактною категорією, але має ґрунтуватись на законодавчих положеннях.

Перш за все слід відмітити, що частиною першою статті 1 КК України визначається перелік суспільних благ (цінностей), які охороняються кримінальним законом, серед яких приділено значну увагу саме безпеці. На відміну від інших, поняття «безпека» згадується у цій статті двічі. Тому ми доходимо висновку, що безпека (як громадська, так і людства взагалі) у поєднанні з таким фундаментальним правом, як право на життя, є одним з визначальних у сфері кримінально-правової охорони.

По-друге, саме оборона України, захист її суверенітету, забезпечення державної безпеки, а також захист територіальної цілісності і недоторканності держави та її кордону покладено на Збройні Сили України, військові формування та правоохоронні органи, що прямо визначено ст. 17 Конституції України. Вже потім, з метою належного функціонування та виконання вказаних завдань, державою встановлюється певний порядок несення (прохо-

дження) військовослужбовцями і працівниками правоохоронних органів військової та інших служб. Порушення таких правил несе за собою загрозу суспільним відносинам, які вони покликані охороняти.

У свою чергу захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України від зовнішніх і внутрішніх загроз, розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на життєво важливі інтереси України науковцями, з якими ми цілкомовито погоджуємось, зводяться до єдиного поняття – «державна безпека» [16].

Виходячи з того, що об'єкт злочину – це мішень, по якій б'є будь-який злочин [3, с. 24], ми дійшли висновку, що у нашому випадку такою «мішенню» (родовим об'єктом) злочину, передбаченого ст. 419 КК України, як одного зі злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), є однорідні суспільні відносини, які охоплюють певну галузь суспільного життя – державну безпеку, порушення яких заподіює суспільно небезпечну шкоду складовим цієї галузі – обороні держави, захисту її кордону, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Сам же порядок несення або проходження служби виступає правовою формою забезпечення державної безпеки.

Наприкінці відмітимо, що для повного опрацювання обраної теми слід здійснити подальше дослідження існуючих точок зору щодо безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 419 КК України, який відіграє найбільш істотне значення для правотворчості та правозастосовної діяльності.

Список використаної літератури

1. *Попович В. М.* Проблеми розуміння сутності об'єкта злочину в контексті сучасної доктрини кримінального права // Актуальні проблеми кримінального права : навч. посіб. / В. П. Попович, П. А. Трачук, А. В. Андрушко, С. В. Логін. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 256 с.
2. *Бабенко А. М.* Об'єкт злочину // Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. / А. М. Бабенко, Ю. А. Вапсва, В. К. Грищук та ін. ; за заг. ред. О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 375 с.
3. *Коржанський М. Й.* Предмет і об'єкт злочину : моногр. / М. Й. Коржанський. – Д. : Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.
4. *Тацій В. Я.* Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навч. посіб. / В. Я. Тацій. – Х. : УкрЮА, 1994. – 76 с.
5. *Фесенко Е. В.* Объект преступления с точки зрения ценностной теории / Е. В. Фесенко // Уголовное право. – 2003. – № 3. – С. 71-73.
6. *Мойсик В. Р.* Про об'єкт і предмет шахрайства з фінансовими ресурсами / В. Р. Мойсик // Вісник Верховного суду України. – 2002. – № 1. – С. 34-41.
7. *Марцев А. И.* Развитие учения об объекте преступления : лекция / А. И. Марцев, Н. В. Вишнякова. – Омск : ОМА МВД России, 2002. – 48 с.
8. *Навроцький В. О.* Військові злочини. Особлива частина міжнародного кримінального права : Лекції для студентів юридичного факультету / В. О. Навроцький. – Львів : Юр. фак. Львівського держ. унів. ім. І. Франка, 1997. – 44 с.
9. *Панов М. І.* Поняття, система і види військових злочинів // Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб. / Г. М. Анісімов, Ю. П. Дзюба, В. І. Касинюк та ін. ; за ред. М. І. Панова. – Х. : Право, 2011. – 184 с.
10. *Хавронюк М. І.* Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид. перероб. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.
11. *Ахметшин Х. М.* Уголовное право России : Воинские преступления / Х. М. Ахметшин, Ф. С. Бражник, А. П. Васецов и др. – М. : ВАЭФП., 1993. – 312 с.
12. *Бугаев В. А.* Воинские преступления и наказания : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Одесская национальная юридическая академия. – Одесса-Симферополь, 2001. – 190 л.
13. *Самойлов А. С.* Преступления против военной службы / А. С. Самойлов, А. А. Толкаченко // Полный курс уголовного права : в 5 т. / Под ред. А. И. Коробеева. Т.V : Преступления против государственной власти. Преступления против военной службы. Преступления против мира и безопасности человечества. Международное уголовное право / Т. Б. Басова, С. В. Дьяков и др. – СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. – 951 с.
14. *Седракян А. С.* Уголовно-правовая и криминологическая характеристика воинских преступлений : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Ереванский государственный университет. – Ереван, 2008. – 30 с.
15. *Губко А. А.* Объект воинского преступления : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Санкт-Петербургский университет МВД России. – СПб., 2004. – 18 с.
16. *Пилипчук В. Г.* Еволюція наукових поглядів стосовно поняття «державна безпека» / В. Г. Пилипчук // Стратегічна панорама : науково-аналіт. збірник. – 2006. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niisp.org>